

20/4 1948

Hvorfor brukes fengsel?

116363

Fengsel og fangebehandling er et av de samfunnsproblemer som nu står for tur til å løses. - Den ulykke som har overgått tusener på tusener i fengsler de siste 10 årene burde sette spor i en total forandring av hele fengselsvesenet. Et opplyst samfunn kan ikke uten videre lukke øynene for de feilgrep som her er gjort, et demokratisk samfunn kan ikke med lov i hånd ødelegge menneskeverd, et kristent samfunn burde ikke godta en samfunnsinstitusjon som langt fra bygger på kristen etikk. - -

Om en tar et overblikk over hele fangeproblemet, så får en gjøre klart for sig 1) for det første målet med fengsel og fangebehandling, 2) for det annet det faktiske resultat som blir oppnådd, 3) og for det tredje nye retningslinjer i virkelig kultiverte land. -

~~///~~ Målet for fangebehandlingen er dels hevn, dels at en vil fjerne eller uskadeliggjøre mennesker som samfunnet ikke vil ha, dels et forsøk på å omskolere disse mennesker.

Folk i almindelighet tror at hevn nu er et forlatt stadium. Men en opinion kan bærer av hat og hevn med slik kraft at lov og dom og fengselsstraff blir påvirket av det. En norsk fengselsprest ble nylig spurt om hvorfor fangene satt i fengsel, hvad mål og mening det hadde. Han svarte: "Det er øye for øye og tann for tann." Da fangen innvendte at i bergprekenen sto det nettopp at det ikke skulde være øye for øye og tann for tann, men at den kristne etik var kjærlighet istedenfor hat og hevn, hadde presten ingenting å svare. - - Er det hevn som er formålet, da er fengsel meget vellykket, fordi det er en glimrende måte å ødelegge et menneske på. Men hvis en tilsikter å verne samfunnet mot uønskede individer, da er fengsel ikke gunstig. Kriminelle fanger fortsetter med sine forbrytelser efterat de har vært i fengsel. Førstegangsforbryterne som ikke ble satt i fengsel har meget lettere for å holde sig på rett kjøl senere i livet enn tilsvarende forbrytere, som kom i fengsel. Politiske fanger har samme politiske oppfatning når de kommer

ut av fengsel som de hadde da de gikk inn. Deres oppfatning av at samfunnet bør forandres kan ikke endres ved at de får se på nært hold en av samfunnets styggeste sider.

Og hvis formålet med fengselsstraff skulde være å forbedre personligheten, da er det totalt mislykket. Fengselsopphold virker ikke oppbyggende, men nedbrytende. De mest vitale kan klare det uten å ta skade. De fleste blir legemlig og sjelelig nedbrutt, de blir som mennesker redusert. -

Folk i alminnelighet har den idé, at når fangen sitter ensom inne låst i sin celle med gitter for vinduet, så samler han sine tanker om livets alvorlige spørsmål. Det legges en bibel i hver celle. Så tror folk at fangen sitter og leser i bibelen og finner frem til sine synder og blir et bedre menneske. En støter ofte på disse rørende bilder av en fange som sitter på krakken med armen på det lille bordet, han støtter hodet og ser tankfull ut, mens solstripen lyser gjennom gittervinduet. -

Andre som er mere realistiske mener, at fengselsstraff virker avskrekkende, slik at utsikten til å komme i fengsel vil avholde både fangen og andre fra å gjenta en lignende handling. Men dette slår heller ikke til. Det har vist sig tilstrekkelig i fengselsvesenets historie, at som forebyggende ("Generalpreventivt") middel har det ikke hatt noen virkning. En mann går ofte inn og ut av fengslet både 10 og 20 ganger. Og om en avskrekkes, så er den vesentlige virkning at en bare passer sig bedre for å bli tatt av politiet, men fortsetter ellers i samme spor. Så virkningen for så vidt er værre enn tilsiktet, gjerningene forebygges ikke, bare straffen for gjerningen undgås. -

Det har betydning å sette sig inn i hvordan fengselsstraff virkelig virker på en fange, hvordan fengselslivet virker på kropp og sinn. -

Stort sett virker det slik at alle livsprosesser svekkes. Organismen får ikke tilført tilstrekkelig av de stoffer som trenges til de biokjemiske prosesser. Bl. a. er vitaminmangel særlig almindelig. Ved enkelte fengsler er det fengselsleger som virkelig får gjennomført en full-

verdig kost, men der er også fengselslæger som med hån sier at "fanger skal da ikke ha melk." Værre enn dårlig kost er dog dårlig luft. I de vanlige fengsler er det et litet vindu med gitter for. Luftfornøyelsen kan vanskelig holde tritt med luftfordervelsen, ihvertfall er det umulig hvor en har "bötten" med skadelige avfallsprodukter fra ekskrementer og urin. Fangen oppholder sig i cellen ca. 23 timer i døgnet, 1 time er i loven påbudt til mosjon i en større eller mindre fangegård, hvor kanskje heller ikke luften er noe særlig frisk. Selv denne time overholdes ikke alltid. -

Blodomløpet blir sinket av mangel på mosjon, derved sinkes også organenes tilførsel av nødvendige stoffer og avgang av det som må utskilles. - Følgen av alt dette er en stadig tiltagende slapphet i hele organismen, energien svinner litt efter hvert, kreftene minker og minker.

Som et typisk eksempel kan nevnes en forholdsvis ung mann, idrettsmann og i alle deler vel utrustet. Han satt lenge i fengsel för rettergangen. I avisene ble det referert at han besvimte under rettsmötet. Etterpå ba han retten om undskyldning og så at han hadde forsökt så godt han kunde å holde sig i form ved daglig gymnastikk, men det var allikevel ikke lykkedes ham. -

Et annet eksempel er en kvinne, evnerik og sund, foregangskvinne i idrett. Hun skrev i 1948 efter å ha sittet i fengsel i 2 1/2 år : "Det er ikke mulig å slippe ut av -- fengslet uten varig mén, hvis en har sittet lenge nok på celle. Jeg er langt fra de værst rammede, men det er ~~ikke~~ nok. Ödelagt fordöyelse, oppsvulmet i hele kroppen, og hodet har sust uten opphör i 2 år så jeg blir helt rar snart, i faresonen för hjertefeil. Jeg har aldri vært syk för jeg kom i fengsel, og hadde en usedvanlig sterk konstitusjon. Det hadde aldri blitt slik, hvis jeg hadde fått arbeide fra begynnelsen og hatt anledning til å bevege mig litt omkring. Særbehandlingen var fra förste stund ikke annet enn personlig sjikane fra de kvinnemenneskene deroppe; det ble aldri forlangt av myndighetene. - Det er forfærdelig at de skal bryte ned tusener av medmenneskers helbred og nerver, det er en ufattelig galskap, - - en

paralell til den fryktede bakteriekrig." - -

Den psykiske virkning av fengselsstraff går parallelt med den fysiske virkning. Det er svekkelse på alle områder. Selv en hövding som Hans Nilsen Hauge mistet den åndelige glöd i fengselstiden. Jo lenger fengselstiden varer, jo vanskeligere er det å holde sitt sinn i vigör. Dette er den værste skadevirkning. Det begynner med slapphet, energilöshet. En kan ikke samle sig om tenkning og åndelig arbeid som för. Det er vanskeligere å konsentrere sig om alvorlig lesning, bibellesning og bönn. En reduseres litt efter litt også sjelelig, og merker det selv uten å kunne stå imot. - Det er den drepande ufrihet, innelåst og isolert er en, uten impulser, uten den nödvendige kontakt med livet, uten mulighet for å utföre en livsoppgave. -

Fangen blir ikke bare legemlig slapp, men også åndelig slöv. Det er jo en kjent sak at miljøet betyr meget for sinnets helse. Hvad betyr så en ufyselig celle uten noe vakkert å se på, undtagen når det er 20 kuldegrader så det blir isroser på vinduet. Vokterne kommer bare og gir ham mat, men det er sjelden at noen kommer og snakker med ham. Han er isolert fra slekt og venner og alle mennesker. Isolasjon er det mest skadelige som tenkes kan for sinnets helse. En plante som blir satt i skygge uten solskinn og uten regn, den kan ikke bære blomster, den visner. Også et menneskesinn trenger lys og næring. Menneskets evne til kontakt med livet er betingelsen for normal utvikling. Og når denne evne med vold og makt blir satt ut av funksjon, da slöves den. - Det skal sterk åndelig kraft til å motstå fengselsslövheten. - Men hat og hevntanker er også stimulanter, farlige stimulanter til å holde sig oppe, og det er ikke å undres på at noen tyr til det. Hos andre siger håplösheten inn i sinnet. depressjonen, kanskje tilslutt selvoppgivelsen. Hat og hevn er vel den værste utrustning en fange kan slippes ut med. Håplöshet er heller ikke bra. Like ilde er det at selvbeherskelsen er totalskadet, fordi gitter og piggtråd og uvennlighet virker som et konstant irritament som gnager til bristepunktet. -

Blant voktere og voktersker er det nok enkelte vennlige, men storparten er temmelig likgyldige, og noen er ondskapsfulle. - Et lyspunkt og en hjelp i fangens tilværelse er frelsesarmeens folk, fordi disse først og fremst ser menneskeverdet i hver eneste en. Enkelte læger har også forstått menneskeverdet selv hos fanger. - Men det er som oftest et redusert menneske som kommer ut av fengselsporten. Kroppens helse og sinnets helse er skadet. -

Et eksempel kan illustrere hvordan fengsel kan ødelegge sinnets helse. Det gjelder en ung pike som satt i fengselscelle. Hun holdt sig noenlunde oppe ved litt arbeide med korrespondansekurser, ved morens besøk en gang i måneden, brevveksling med en venn, og oppmuntring av cellekameraten. Etter 2 års fengsel var motstandskraften svekket. Så kom nervesammenbruddet nettopp på grunn av den vanvittig forkjærte fangebehandling. Hun beskriver det selv i dagboksbrev som ble smuglet ut: "Jeg fikk et brev fra en god venn av mig som er i --fengsel, med svarbrev inni. Jeg skrev da, og leverte dette. Fredag fikk jeg beskjed fra P. at jeg ikke fikk sende brevet. Da var det jeg fikk sammenbrudd. Jeg hadde hver dag gått og tatt mig sammen på tross av alle "nålestikk." Da fikk jeg denne beskjeden, som på den ene siden viste hennes djevelskap, og på den andre siden viste mig klart at nu ble de siste båndene revet brutalt over til en gammel kjær venn. Da var det alt det som jeg hver dag i lang tid hadde trykket tilbake sammen med dette siste reiste sig som en fryktelig bølge som slo nedover mig, og da knakk jeg sammen, da kunde jeg ikke mere. - - Lørdag ble jeg urolig ved halvsyvtiden, ba om sove-medisinene mine, men fikk dem ikke. Fikk istedet kjeft av nattevakten. Da var det at det gikk rundt for mig (hun truet mig også). Jeg slo istykker to ruter med bare hendene. Visste ikke at jeg gjorde det, men så det etterpå. Da kom F., torturisten og hele bundten. - Hun begynte å mishandle mig. Hun slet mig i håret, hun klöp mig over munnen med de fæle klørne sine, hun tok kvelertak på mig. - Da de skulde kaste mig i patenten (straffecellen) rev jeg mig løs og holdt mig fast i penga. Da

tok F. tak bak i håret og reiv alt hun maktet, det kjentes som hun slet av mig hele hodet. - I patenten tok redslen for innestengtheten og ensomheten mig, jeg fikk nesten ikke luft. Vet du hva jeg i min fortvilelse måtte gjøre? Jo, jeg slo hodet mitt i veggen for å bli bevisstløs for på den stunden å slippe de fryktelige piner, men det var som alt det vonde fulgte mig som et brus inne i mørket og vilde dra mig tilbake. Tirsdag kom lægen. Jeg forsøkte å si alt som plaget mig, som dannet konflikten i sinnet mitt, alle tankene. Jeg nevnte ufriheten og tvangen tok så fryktelig på, at jeg kunde ikke hjelpe for det. Da svarte legen: "f", men da skal De bare tenke over hvorfor De kom hit." Istedenfor å forske ut patientens sjeleliv og finne ut hva som klikker. - Torsdag kom søster O., var bli og vennlig. Hun var meget snild mot mig og ga mig sove-medisin, og da var jeg bedre. Neste dag flyttet de mig så på cellen igjen. Det var følt med det samme de sa at jeg skulde være alene. Det var som jeg plutselig blusset opp, og så sluknet igjen. Jeg er så syk at mor ikke kan få lov å snakke med mig. - - Fra mor og de andre fikk jeg ingenting. Du forstår jo at det er med hensikt at posten fra disse blir holdt tilbake. Det er jo klart at de har skrevet til mig. De kommer ikke og besøker mig - tegn på at de ikke får tillatelse. Nå klarer jeg snart ikke mere. Jeg føler det som jeg er bastet og bunnet og kjørt opp i en krok. Jeg er helt vergeløs. - Det er som om noe blir borte i mig, noe som er slukket, noe som levde før, og som jeg visste var der, men som nu ikke er der mere. Jeg har mistet lysten til alt. Jeg orker ikke å spise. Jeg vil helst ligge og la mig synke ned i mørket. - Når jeg lukker øynene synker jeg ned i mørket, og det er besværlig å komme tilbake til "nuet" igjen når jeg åpner dem." -

Efter langvarig isolasjon gjorde hun selvmordsforsøk, var 2 ganger på sykehus og tilbake til fengslet, siden på Psykiatrisk klinikk, tilbake til fengslet, så på sinnsykeasyl. -

Hun skrev fra Psykiatrisk Klinikk bl.a.: " Jeg deltok i julefesten på juleaften. Det var rart å oppleve en ordentlig jul efter det lange marerittet. Men det var så sårt. Jeg holdt på å dette sammen, men da reddet

dr. J. mig. Han hadde hele tiden holdt øye med mig, ble det mig etterpå fortalt. Og da han så at jeg var "på randen", kom han bort og tok mig ved hånden og dro mig med sig rundt juletreet, og det reddet mig fra sammenbruddet." -

Fengsel og fangebehandling er et av de samfunnsproblemer som nu står for tur til å løses. Veien er å betrakte saken ikke bare ut fra den handling som er begått, men ved å studere gjerningsmannen, mennesket selv, hans sinn og hans motiver. Den naturlige følge av dette blir, at behandlingen ikke blir bare en utmåling av straffetid i fengsel, men behandlingen tar sikte på at angjeldende ikke blir forbryter, men kommer til å leve et normalt liv. -

Når fengsel faktisk ikke har kunnet redusere kriminaliteten, men bare har redusert personlighetene, så er det fordi her er et område hvor det kristne prinsip (og det demokratiske ideal) om menneskeverdet ikke er trengt igjennom. I tidens løp har det vært andre områder hvor dette var tilfellet, f.eks. negerslaveriet, og sinnsykevesenet for noen århundrer siden. - Det er demoraliserende å ha lov til å forakte medmennesker, og det kan føre til uhyrligheter. Det vesentligste for kulturen er respekten for menneskeverdet. Og det er ikke uten grunn at De Forente Nasjoners generalforsamling også har tatt fangeproblemet frem i proklamasjonen om menneskerettighetene. (Desember 1948).

Heldigvis er det forskjellige steder begynt med en omlegging av fengselsvesenet, hvorved en tar mere sikte på det som kan utvikle de enkelte fanger i god retning. En legger da an på arbeide og utdanning. Og en har sikring av de fanger som på grunn av sin sinnstilstand ansees for å kunne bli farlige. - Sverige fikk en ny fengselslov 1. juli 1946. Det vesentligste i denne loven er, at det skal ikke være lukkede fengsler, men åpne anstalter. Fangene er ikke innelåst, men har forbud mot å gå utenfor området. Det hovedhensyn som lå til grunn for denne nye loven var, at mennesker tar skade av å sitte innestengt så lenge. Fangene får være sammen, og de får arbeide og utdanning. Fangebehand-

lingen er individuell. Og fremfor alt skal fangene behandles med aktelse for deres menneskeværd, dette står uttrykkelig i loven. Direktør og personale kommer fangene imøte med tillit, menneskelighet og forståelse. Der er ansatt sosialkuratorer, som snakker med fangene om deres enkelte personlige problemer, hjelper dem med disse problemer, påvirker dem i god retning, og søker å skaffe dem arbeid når de kommer ut. »

Dette er ikke overdreven humanisme, men en praktisk vei til å minske forbryterondet. Fengselspersonalet får da en stor og interessant oppgave. Det blir ikke lenger å låse dører opp og igjen, men det blir å forstå menneskesinn og motiver, vende menneskeskjebner i riktige baner, forbedre samfunnet. - I Norge er det akkurat de siste par årene utdannet psykologer ved Universitetet i Oslo. De er rustet til nye og store oppgaver, og det er bruk for dem også til å løse fangeproblemene. De har betingelser for å forstå hvad som virker oppbyggende og hvad som virker nedbrytende på et menneskesinn.

I en ikke så fjern fremtid vil vel fengselspersonalet få utdanning og anseelse på høyde med sykehuspersonalet, med psykologer i alle ledende og ansvarsfulle stillinger. Blant det nuværende fengselspersonale er det dessværre mange som ikke er skikket for denne oppgave. Mangel på forståelse og menneskelighet og vennlighet har ikke bare virket irriterende og deprimerende, men det har også i flere kjente tilfeller vært en medvirkende - eller utløsende årsak til nervesammenbrudd og selvmord blant fanger. (bl.a. 21/6 1948).

Ragnhild Vegt Flange